

СВЕТЛАНА ШЕАТОВИЋ

НОВИЦА ПЕТКОВИЋ – ВИСОКА МЕРА НАУКЕ И СЕНЗИБИЛИТЕТА

Вечерашњи повод је сећање на Новицу Петковића који нас је напустио пре једне деценије. Десет година је и мало и много. У развоју књижевности то је само једна деценија, али у проучавању то је време колебања, промене праваца, квантитета научних текстова који су сурово угушили квалитет. Новица Петковић, са лотмановским педантним погледом у језик и културу, био би изненађен бројем радова, површним и ужурбаним радом у коме појединац али и група трче трку без правила, или се правила мењају у току игре. Какве то има везе са књижевношћу, са тихим и проницљивим питањима једног стиха, речи, погрешно штампаног или намерно постављеног гласа у једној од бројних верзија Настасијевићевог певања. Петковићева посвећеност питању језика и културе није била само научно и интелектуално питање. Лично је имао искуство странца у родној Гуштерици поред Липљана јер је говорио новоштокавским херцеговачким говором који је наследио од мајке пореклом из околине Херцег Новог и господством оца, човеком који је био повратник из Америке, православац цинцарског порекла. Култура, па и народна традиција, религијско усмерење откривено у Грачаници са уметношћу фрескописа, оставило је трагове у развоју личности и научном опусу Новице Петковића.

После завршеног Филозофског факулета у Сарајеву ради као лектор у листу *Ослобођење*, 1969. одлази на Московски државни универзитет као лектор за српскохрватски језик. Тај одлазак је био вишеструко значајан за Петковића. С једне стране већ је био усмерен на формалистичко-структуралистичка проучавања и тада ће у Москви доћи до Лотмановог дела које ће превести под насловом *Предавања из сѝрукѝуралне ѝоеѝѝке* (Сарајево, 1970), а затим још

једну књигу истог аутора – *Структура уметничког текста* (Београд, 1976). Само три године касније Петковић ће објавити превод текстова Бориса Успенског *Поетика композиције. Семантика иконе* (Београд, 1979). Све три књиге су представљале изузетне тренутке за развој наше науке о књижевности. За Петковића то ће бити трајно усмерење и усавршавање лотмановског приступа књижевном делу. С друге стране, боравак у Москви је значио још један приватни, судбински догађај. Тамо ће упознати своју будућу супругу Марину Славин. Тако ће се и кроз приватан живот још јаче повезати са руском науком, културом и изворима славистичких студија. Књига *Језик у књижевном делу* (1975), која је прерађена докторска дисертација, одраз је ових нових приступа и сазнања која је донео из Русије, а то ће му донети признања и отворити још јаснији методолошки пут. На катедри у Сарајеву ради до 1982. године, а од следеће 1983. запослен је у Институту за књижевност и уметност у Београду, до 1992. године. У Институту је покренуо пројекат Поетика изучавања књижевног наслеђа српске књижевности 20. века од 1986. године и тај правац тумачења је кроз различите формалне модификације наставио и развијао све до последњих дана свог живота. Прве књиге су део студентских радова *Артикулација њесме* (1968) и потом *Артикулација њесме II* (1972), *Од формализма ка семантици* (1984); *Елементи књижевне семантике* (1995), *Огледи из српске поетике* (1990, 2006), *Огледи о српским њесницима* (1999, 2004), *Лирика Милоша Црњанског* (1994), *Лирске епифаније Милоша Црњанског* (1996). Посебну пажњу и даље привлаче књиге које су објављене у време Петковићеве болести – *Словенске њчеле у Грачаници* и *Поезија у огледалу криптике* (2007). Постхумно је Драган Хамовић приредио текстове расуте по часописима и објавио их у књизи *На извору живе воде* 2010. године. Посебан допринос у текстолошком послу дао је у критичком приређивању *Сабраних дела Момчила Настасијевића* у 4 тома 1991, другог тома *Дела Милоша Црњанског* 1996. и критичког издања *Сабраних дела Владислава Пејковића Дуса* у две књиге 2003. године. У Институту за књижевност и уметност је основао едицију „Поетичка истраживања” која траје и до данас, а овде су њени бројни сарадници запослени или ангажовани по позиву. Приредио је велики број тематских зборника, али посебан печат су оставили зборници о поезији и прози Момчила Настасијевића 1994, потом о Бранку Миљковићу, Васку Попи, Растку Петровићу, Дису, Сими Пандуровићу и Милану Ракићу. У спомен на Новицу Петковића, Јован Делић и Александар Јовановић су 2011. уредили зборник *Језик књижевности култура*, који су објавили Институт за књижевност и уметност и Филолошки факултет из Београда.

У једном новинском тексту Новица Петковић је упозорио на осипање научних кадрова у институтима због покушаја изједначавања параметара за математичке, природне, техничке и хуманистичке науке. У једном новом налету отворености институти су се обновили, а сада у најновијем опет то покушавају са новим младим истраживачима. Мерила су само мало примеренија хуманистичким наукама, али тенденција кванитета и бројних „М” категорија је конфузија коју плаћамо и ту се мало шта променило набоље, а могло је да буде и много горе. Новица Петковић је указао, и као члан Комисије за одобравање нових пројеката 2002. године, на веома лошу научну политику која ће нас довести до сиромаштва које се вртоглаво шири – као што је познати филозоф рекао да „око нас пустиња расте”.

Много тога се променило у претходних 10 година. Када сам са професором Новицом Петковићем припремала скуп о Милану Ракићу 2006. године, суочила сам се са његовом апсолутном посвећеношћу делу овог песника. Он је дословно прочитао све што је до тог тренутка написано о Ракићу и указивао ми увек на још неку библиографску одредницу која је изостала или смо је превидели. Није то било само читање које би било пуко гомилање садржаја или разметање подацима и библиографским јединицама. Било је то студиозно, ново читање песника и критике, самеравање периода, критичара, историчара који су у разним околностима хвалили или умерено критиковали Ракића. Од свега су ми остала два подебела роковника бележака, али идеје и свест су били сасвим нови. Новица Петковић би знао да каже како се мора све то погледати, премерити, спознати, а најбоље би било видети како је Црњански интервјуисао Ракића јер то је кључни судар два тока наше поезије. Са таквим приступом Новица Петковић би данас био човек који смета тенденцијама и нарушава општу хиперактивност која нужно убија квалитативност. Ми немамо много избора, али он би сигурно имао и био би насупрот многих. Прошло је 10 година од његовог одласка, а свет науке па и оне о књижевности се истински променио. Ми смо успели да останемо доследни послу који је започео у Институту за књижевност и уметност оснивањем едиције „Поетичка истраживања”, формирајући унутрашњу историју српске поезије 20. века. Мада нисмо увек пожељна „М” категорија, Јован Делић се трудио, уз изванредну подршку Александра Јовановића, да настави тај истраживачки посао као руководилац од 2008. до 2016. године. Преузимањем и пројекатског посла и сама сам увек била свесна да се мењају парадигме у тумачењу књижевности, отварају се нови правци, али овај који је отворио Новица Петковић треба довести до краја, са пажљиво бираним песницима чије место

је у том вредносном нивоу и још пажљивије бираним сарадницима који могу и желе да читају више него што треба за брзину нашег века и свему додају нови тон или сасвим свеже виђење песника који су апсолутни класици минулог века. То није ни лак, ни претерано уносан посао када су бодови у питању. Ипак, то је пут на коме сам и сама захвална професору Петковићу, јер је пред нама 25 књига у едицији и очекујемо још неколико којима би овај велики посао био завршен. Време у коме је Новица Петковић покренуо едицију није било финансијски боље од овог нашег, али је ентузијазам првих сарадника – Александра Јовановића, Јелене Новаковић, Бојана Јовића – био на високом нивоу, чега се многи и данас сећају.

Колико се брзо мења проучавање књижевности? Не претерано брзо, јер и сада када погледамо Петковићева разлагања поезије Црњанског, романа Боре Станковића или поезије и прозе Момчила Настасијевића видимо да је тешко померити, а камоли заобићи сва сазнања. У текстолошком погледу рад на критичком издању Настасијевића и сада нам изгледа као сизифовски посао коме ће се мало ко вратити у овом тренутку на такав начин. Убрзање узима свој данак и нажалост немамо разумевања са било које инстанце да се посветимо таквим фундаменталним пословима у нашој култури. То је само сенка прошлих дана коју нисмо продужили.

Напротив, све се чини да смо је одбацили. Било је потребно на тако драгоценим искуствима текстолошког рада наставити једну врсту посла која је тек требало да се развије. Систем ненаклоњен, а људи склони јурењу сопствене сенке више не могу да се зауставе у таквом осипању посвећеног рада коме је Новица Петковић био предан као ретко ко. Нова правила су наметнула и нови ритам, а оваква врста посвећеничког рада ослоњена на деликатну језичку, стилску, књижевноисторијску и поетичку анализу остаје део сећања на која нас понајвише асоцира управо научни рад Новице Петковића. Однос књижевности, језика и културе као мере аутентичности књижевног дела у Петковићевим анализама књижевних дела, опуса и појава остао је део иновативног правца који има бројне наследнике и у томе је његов значај и данас са ове дистанце несумњив. Правци развоја у разумевању сложених културних и књижевних појава, судара балканске, средњоевропске и медитеранске културе се укрштају у нашој књижевности и на том путу су велике могућности за развој методолошког и помало иновираниог правца који опет проистиче из првобитног имена пројекта проучавања књижевног наслеђа у српској књижевности, али у коме су књижевност, култура и језик једна целина са више уплетених нити. Као сарадник Новице Петковића од 1999. године на Филолошком факултету и на пројекту у Институту од 2002, а

данас и као руководиоца тог пројекта могу да будем лично захвална усмерењима која никада нису била искључива и саветима од животног значаја које тек са годинама спознајем у људима и средини која је увек обележена антрополошким карактеристикима. Да је остао међу нама био би то велики коректив који би нам био драгоцен у националном, научном и људском смислу.*

* Овај текст је изговорен на вечери посвећеној професору Новици Петковићу на Коларцу 8. маја 2018. године, поводом десет година од смрти.